

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на доц. д-р Вася Николова Велинова
СРЕДНОБЪЛГАРСКИЯТ ПРЕВОД НА ХРОНИКАТА НА КОНСТАНТИН МАНАСИЙ И
НЕГОВИЯТ ЛИТЕРАТУРЕН КОНТЕКСТ
за присъждане на научната степен „доктор на науките”

от доц. д-р Мария Йовчева
Катедра Библистика при Богословския факултет

Дисертацията на В. Велинова „Среднобългарският превод на Хрониката на Константин Манасий и неговият литературен контекст“ има ясна структура, издържана според научните изисквания, като отделните части са подчинени на общата тема. Съдържа *увод, три глави, заключение, библиография и две приложения.*

В *Увода* са представени коректно изследванията върху Манасиевата хроника, а също и върху възлови проблеми около историческите съчинения във Византия. На базата на библиографския обзор са мотивирани актуалността на темата, целите и задачите на труда. Въпреки нестихващия вековен интерес към това съчинение, формирал богата научна традиция, Велинова успява да намери перспективна проблематика, организирана около различните аспекти на рецепцията на неговия превод в българска среда. Самата природа на Хрониката и начинът ѝ на разпространение във византийската и славянската книжна мотивират многостранния и интердисциплинарен характер на проучването. От една страна, Велинова поставя в центъра на изследователския интерес Хрониката като литературно и книжовно явление, а от друга, ситуира съчинението в цялостното културно пространство на Търновското книжовно средище. Жанровата хибридность на Манасиевата хроника предполага и двата плана, в които тя е разгледана – като историографско произведение и като представител на средновековната небогослужерна поезия. Множеството засегнати подтеми и разнообразието от подходи са подчинени на общия замисъл на труда и той се отличава с целенасоченост и следване на поставената тема.

Първа глава е посветена на палеографските и кодикологическите особености, украсата, графичното структуриране на Хрониката в различните преписи и маркирането на паратекста, анализирани с оглед на тенденциите в книжовната продукция от столетието и на функциите на самата творба като владетелско четиво. Според Велинова данните позволяват да бъде ситуиран текстът в неговия най-близък контекст – този на книгата, за да се проследи възприемането на Хрониката на кодикологическо равнище.

Във втора глава - Хрониката и нейната догматична екзегеза, рецепцията на творбата е разгледана през призмата на филологически, културно-исторически и богословски проблеми. Съчинението е съпоставено, макар и в по-общ план, с други византийски исторически текстове, за да се отличи неговата специфика и най-вече, да се покаже стремежът към стесняване на характерната за ранните хроники религиозна интерпретация на историята на царствата. Тази съпоставка не е самоцелна, а става изходна точка да се впише Манасиевата хроника в културната и духовната атмосфера при царстването на Иван

Александър и да се открие как иновациите във византийската литература порождават нови характеристики и на старобългарската. Стремешът към интерпретацията на фактите в цялата им сложност води Велинова до приноси изводи върху текстовото обкръжение, в което Хрониката битова на българска почва. Изтъкнати са същностни промени при разпространението на съчинението в българската традиция, където то се реализира в съвкупност с друг тип творби и влиза в паметници с променена функционалност в сравнение с Византия. Съставът на Попфилиповия сборник показва, че тематичният и функционален комплекс от догматико-катехитични, тълкувателни и историко-апокалиптични текстове създава необходимата система от допълнителни смислови маркери към съдържанието на Манасиевата хроника, като едновременно с това тушира нейния светски характер. Убедителното обяснение за тази трансформация на гръцкото летописно съчинение в българска среда Велинова открива в културната и идеологическата атмосфера на българския XIV в. Функционалният подход не само позволява на авторката да очертае връзката на Хрониката с останалите текстове от нейното обкръжение, но и да направи типологически паралел със Симеоновите сборници.

Специално внимание Велинова отделя на сложните процеси на макрожанрово равнище, които засягат декомпозирането на неустойчивите корпуси и движението на отделни текстове от монашески в царски сборници (или обратно) при създаването на компилации за нуждите на различна публика. Доколкото в старобългарската книжнина пътят, по който се трансформират редица подобни състави, в т.ч. с исторически текстове, е еднопосочен - от царско четиво към монашески сборник, в случая интерес буди именно съхраняването на устойчиво ядро текстове от обкръжението на Хрониката дори в по-късните преписи в чисто монашески кодекси. Тази глава съдържа приносен момент и за изясняването на историята на отделни текстови компоненти (например Историческата палея), които често имат по няколко превода или редакции в рамките на различни типове сборници.

Третата глава изследва Хрониката като явление на преводната литература, без обаче да я свежда само до преводаческите принципи. Важно място заемат теоретичните въпроси на старобългарската поезия, които засягат един слабо изследван тип, а именно политическия стих, разгледан в светлината на средновековната ни поезия изобщо. С малки изключения този размер отличава предимно извънбогослужбни творби, предназначени най-често за тясна и специализирана публика. В тази част трудът има безспорно значение за изясняването на механизмите, по които протича адаптацията на византийските поетически модели. Без изцяло да отхвърлям предположението, че българският преводач, макар и да не възпроизвежда изосилабизма, не пренебрегва поетическия език на оригинала заради възможността текстът да се ритмизира в устната реч, бих си позволила да внеса някои корекции. Това предположение по-скоро може да бъде отнесено към идентичните по строеж неделни експостиларии, където мелодическото изпълнение компенсира загубата на изосилабизма при превода. По мое мнение основната пречка да се спазят оригиналният размер и поетическа организация на Хрониката все пак се крие в невъзможността в рамките на доминиращата преводаческа концепция да се възпроизведе структурата на гръцкия текст. В подкрепа на подобно обяснение мога да направя паралел със старобългарската епоха. За да приспособят

славянския текст към гръцката мелодия (по убедителното мнение на Д. Кристианс), Кирило-Методиевите ученици превеждат византийската химнография свободно, без следване на словоредата, сложните думи и други формални особености на гръцкия текст, или дори перифразират византийския образец.

В лексикалните очерци внимание заслужават изводите за стилистичната диференциация на книжовната лексика, особено за обогатяването на лексикалния инвентар на поетическия език. В тази част обаче бих изместила акцента върху друг аспект на иновационните процеси. Тъй като тези модели (най-вече сложните думи) по принцип са обвързани стилистически с високите жанрове, а все пак водещо жанрово определение в случая е хрониката, тук по-скоро е отразена тенденцията към проникването на изразни средства, характерни за панегиричните и химнографските творби, в друг тип словесност. Това междужанрово взаимодействие, резултат от редица обстоятелства, очертава една от най-важните особености именно на книжовния език през XIV в.

От съществено значение са изложените наблюдения върху стиха в старобългарската поезия и термините за назоваването му. Както и Велинова изтъква, традиционно назоваването стнхъ се използва в строго определен смисъл в църковната практика и се отнася до стиховете на псалмите, Евангелието или други библейски книги (в подкрепа бих добавила и слав. стнхологнсатн/стнхологнсоватн, а също и частичната калка стнхословнтн, свързани с деленето на Псалтира или други текстове от Свещеното писание и тяхното четене или пеене по стихове). Коментиранията от Велинова примери от Манасиевата хроника илюстрират как се затвърждава употребата на стнхъ извън литургическите текстове, тъй като в ранната практика за небогослужебната поезия с малки изключения се предпочита терминът *гднѣса*.

Безспорна новост представя етюдът върху мястото на екфразиса в средновековните балкански славянски литератури. Обяснението за неговата ограничена роля се крие най-вече във факта, че на българска почва е зает един функционален и прагматичен модел на византийската литература, в който творбите със светски характер липсват.

Трудът на Велинова се отличава с концептуалност, стремеж да се осмислят теоретично фактите и методологическа издържаност. Авторката избира илюстративно съчинение за рецепцията на византийските модели на различни равнища и подлага на преосмисляне или ново разглеждане редица въпроси на средновековната българска литература в дискусия или чрез корекция на досегашни постановки. Дисертацията запълва една празнина, като откликва на необходимостта от актуализиране на литературоведските подходи в българската медиевистиката, които с малки изключения в последните години бяха поизместени на заден план от лингвотекстологическата интерпретация на средновековните паметници. Бих обобщила, че чрез представения труд тази уникална за българското средновековие творба отново се връща в центъра на научния интерес и получава подобаващо внимание.

Дисертантката има 7 публикации по темата на дисертацията. Авторефератът (38 стр.) е структуриран според съдържанието на дисертацията и отразява всички нейни аспекти като *цели, задачи, изводи и приноси*.

Въз основа на изложеното смятам, че представеният труд напълно покрива критериите за *формата* и *съдържанието* на дисертация за придобиването на научна степен „доктор“. Затова убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да гласува за присъждането на научна степен „доктор на филологическите науки“ на Вася Велинова.

доц. д-р Мария Йовчева
Богословски факултет
СУ „Св. Климент Охридски“

20.06.2013
София